

Напрямом освітньої програми є розвиток таких професійних компетентностей учителів-предметників.

- *предметно-методична* – добір і використання сучасних та ефективних методик і технологій навчання та виховання етичної поведінки, конструктивного спілкування, співпраці для досягнення результату діяльності, підтримки доброчинності; здійснення інтегрованого навчання учнів в очному та дистанційному форматах;
- *психологічна* – розвиток конструктивної взаємодії та навичок ненасильницької комунікації, сприяння зниженню конфліктного потенціалу і створенню комфортної психологічної атмосфери в класі;
- *емоційно-етична* – здійснення конструктивної та безпечної взаємодії з учасниками освітнього процесу, зокрема під час воєнних дій.

Запропонована науково-педагогічними працівниками кафедри виховання й розвитку особистості, секції спеціальної та інклюзивної освіти КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти» система фахових і тематичних спецкурсів дозволяє задовольнити освітні потреби педагогів щодо створення безпечного освітнього середовища в умовах викликів сьогодення.

Література

1. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)». URL: http://ru.osvita.ua/doc/files/news/787/78704/Nakaz_2736_3.pdf
2. Закон України «Про повну загальну середню освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
3. Safe Schools Declaration. URL: <https://ssd.protectingeducation.org>

Освіта для сталого розвитку – необхідна умова формування нової системи ціннісних орієнтирів і моделей поведінки

Олександр Грінченко

Згідно з рішеннями конференції в Ріо-де-Жанейро принципи сталого розвитку повинні бути включені в усі освітні програми та мають розглядатись як елемент постійного й неперервного навчання та виховання, тобто повинні формувати особливий освітній напрям – освіту в інтересах сталого розвитку (ОСР). Реалізація цілей навчання в рамках освіти для сталого (збалансованого) розвитку вимагає розширення знань, розвитку спеціальних навичок, інтелекту, формування життєвої позиції та людських цінностей. Ці вимоги є складовими вимог до освіченості учнів, що визначені новим Державним стандартом базової середньої освіти. Освіта для сталого розвитку охоплює екологічну, економічну й соціальну проблематику навчання та виховання під кутом зору формування нової системи ціннісних орієнтирів і моделей поведінки підростаючого покоління та суспільства загалом. Тому найбільш важливу роль виконують предмети та інтегровані курси таких освітніх галузей, як природнича, соціальна та здоров'язбережувальна,

громадянська та історична, оскільки саме вони досліджують проблеми сталого розвитку комплексно, інтегруючи знання про закономірності розвитку природи й суспільства.

Загальні питання розвитку освіти в інтересах сталого (збалансованого) розвитку, що сформульовані в Стратегії ЄЕК ООН [5], розглядають у своїх дослідженнях О. Пометун [6], О. Висоцька [2], М. Згуровський та ін. Роль природничих і соціальних наук у вирішенні проблем сталого розвитку досліджували М. Багров [1], О. Топчієв, І. Черваньов [8] та ін. Саме в їх працях визначено принципове значення організації життєдіяльності суспільства за принципами сталого розвитку.

Метою статті є визначення необхідності формування нової системи ціннісних орієнтирів і моделей поведінки відповідно до вимог моделі сталого розвитку суспільства як умови забезпечення його безпечного середовища життєдіяльності.

Згідно з документами ЮНЕСКО, освіта для сталого розвитку передбачає інтеграцію ключових питань сталого розвитку в навчання. Це може включати, наприклад, інструкції щодо зміни клімату, зменшення ризику стихійних лих, збереження біорізноманіття, подолання бідності та стале споживання і поводження з побутовими відходами. ОСР також передбачає застосування практичних методів навчання, які мотивують і надають можливість учням змінити свою поведінку та вжити доступних заходів для сталого розвитку громади. ОСР базується на таких важливих навичках, як критичне мислення, уявлення майбутніх сценаріїв розвитку та прийняття спільних рішень, і прагне того, щоб люди були більш інформованими, моральними, відповідальними й вимогливими.

В основі ідеї сталого розвитку – визнання людини основною цінністю. Тому важливим є дотримання прав людини, виховання в дитини культури громадськості, що передбачає знання своїх прав і обов'язків, активну громадську позицію, уміння аргументовано підтверджувати свою думку, свідоме та відповідальне залучення до громадських справ, зокрема орієнтованих на вирішення екологічних і соціально-економічних проблем.

Важливим підґрунтям ОСР є компетентнісний підхід, прийнятий для оцінки освітніх досягнень у провідних країнах Євросоюзу, означений у Національній доктрині розвитку освіти України та в Стратегії освіти для сталого розвитку. У всіх документах освіти для сталого розвитку увага приділяється формуванню екологічної компетентності громадян.

Згідно з вимогами нового Державного стандарту базової середньої освіти до ключових компетентностей, що мають бути сформовані у здобувачів освіти, серед інших важливе значення має екологічна компетентність, що передбачає усвідомлення екологічних основ природокористування, необхідності охорони природи, дотримання правил поведінки на природі, ощадливого використання природних ресурсів, розуміння контексту і взаємозв'язку господарської діяльності та важливості збереження природи для забезпечення сталого розвитку суспільства [4, с. 3].

Базовими принципами формування екологічної компетентності є:

- розвивальний і виховний характер навчання;
- науковість змісту й методів навчального процесу, його зближення із сучасним науковим знанням і суспільною практикою;
- культуровідповідність, що розуміється як відповідність навчання набуткам світової та національної культури;

- природовідповідність як відповідність природним, віковим, статевим властивостям людини, яка навчається;
- системний характер навчальної діяльності, теоретичних знань і практичних умінь особистості;
- активність і самостійність у навчальній діяльності, взаємозв'язок і єдність навчальної та дослідницької роботи, освіти і самоосвіти;
- демократичність і відкритість, нероздільність навчання та виховання;
- доступність як урахування рівня підготовленості, вікових та індивідуальних можливостей тих, хто навчається;
- створення позитивного емоційного клімату, мотиваційне забезпечення діяльності та системи ставлень;
- поєднання колективних та індивідуальних форм і способів навчальної роботи, що забезпечують індивідуальну самореалізацію особистості [2, с. 91].

Основою екологічної компетентності є екологічна грамотність. Екологічна грамотність, окрім наявності екологічних знань, умінь і навичок, включає ще сформованість цінностей, установок, особистісного сенсу, що забезпечують здатність і готовність учнів мобілізувати отримані знання та реалізувати їх у конкретній екологічній ситуації.

Екологічне знання – результат пізнавальної діяльності людини щодо довкілля та її цілеспрямованої взаємодії з навколишнім середовищем, основа формування моделі поведінки в навколишньому світі. Екологічні знання також є науковою основою раціонального використання природних ресурсів і стійкого розвитку суспільства, охорони біологічного різноманіття, оскільки основне завдання сучасної екології – розробка шляхів гармонізації взаємовідносин людського суспільства та природи, збереження здатності біосфери до самовідновлення, самоочищення, саморегулювання.

Таким чином, екологічна компетентність пов'язана з екологічною свідомістю, екологічним мисленням і екологічними цінностями.

Під час навчання дітей ми робимо все необхідне, щоб природа стала для них відкритою книгою, якою б вони вміли користуватися. Тому так важливо довести дітям, що причиною екологічних негараздів у наш час є не технічний розвиток людства, а зневага до законів природи, людська байдужість. Напружені взаємовідносини між людиною та природою зумовлені невідповідністю продуктивних сил і виробничих відносин з однієї сторони і ресурсно-екологічними можливостями біосфери – з іншої. Для вирішення всього комплексу сучасних економічних, екологічних і соціальних проблем світове співтовариство розробило єдину стратегію дій – стратегію сталого розвитку.

Сталий розвиток є універсальним і необхідним елементом повсякденного життя суспільства, тому його ідеї слід включати до змісту всіх навчальних предметів та інтегрованих курсів. Необхідно забезпечити взаємозв'язок між природничими та суспільними науками, запроваджуючи міждисциплінарні підходи для багатостороннього аналізу ситуацій з реального життя. Усе це впливає на структуру навчальних програм і методи викладання та вимагає від педагогів відмовитися від ролі тільки носіїв інформації, а учнів – від ролі лише споживачів інформації. Сталий розвиток потребує концепції освіти, спрямованої на комплексний і динамічний підхід, який ураховує важливість критичного мислення, соціального навчання, а також участь у житті суспільства.

Сучасний підхід до організації навчального процесу включає інформування членів суспільства про основні проблеми сталого розвитку, формування світогляду,

що базується на засадах сталості, переорієнтацію навчання з передачі знань на встановлення діалогу. *До основних принципів, які визначають ціннісну спрямованість і зміст освіти сталого розвитку, доцільно віднести:*

- визначення як пріоритетної проблеми збереження людства і біосфери Землі за рахунок значного зменшення антропогенного тиску на природне середовище в розбудові на цій основі освіти з високим рівнем духовної культури;
- принцип колективної відповідальності й колективного партнерства щодо вирішення глобальних проблем сучасності, побудова освіти партнерства та взаєморозуміння;
- принцип поваги до життя інших людей, їхніх цінностей, образу мислення та діяльності, переконань і прагнень, побудова освіти толерантності й діалогу;
- орієнтація на створення гуманного, рівноправного й уважного до проблем людини суспільства на основі формування освітніми засобами таких індивідуальних якостей, як самостійність, свобода, відповідальність, ініціативність, творчість тощо;
- визнання стану духовності підростаючого покоління інтегральним показником суспільного розвитку, могутнім чинником впливу на економічний, науковий, оборонний потенціал держави;
- заклад освіти – основна ланка, яка має забезпечити дитину необхідними знаннями, прищепити їй цінності суспільства сталого розвитку, навчити вмінню приймати самостійні рішення щодо збереження довкілля, дотримання принципів соціальної справедливості.

ОСР суттєво доповнює та розширює рамки екологічної освіти, дозволяє всі аспекти освітньої діяльності розвивати в контексті сталого розвитку, різноманітність тем якого вимагає застосування комплексного опрацювання, дає можливість створити системний механізм трансформації смисложиттєвих пріоритетів на індивідуальному рівні, а відтак – забезпечувати випереджувальну функцію освіти стосовно моделювання соціальних процесів. Особлива увага повинна приділятися практичній реалізації моделей сталого розвитку, формуванню відповідних норм поведінки та стилів життя, активної громадської позиції щодо реалізації ідеї сталості в повсякденному досвіді дітей і дорослих.

Упровадження норм і принципів сталого розвитку в зміст освіти передбачає концентрацію уваги на такі проблеми, як:

- використання ресурсо- та енергозберігаючих технологій життєзабезпечення людини, що включає розумне споживання енергії та води, зменшення марних витрат сировини, кількості відходів;
- упровадження принципів, норм і цінностей екологічної етики, етики відповідальності, переведення їх у площину практичної діяльності, повсякденного життя, що сприятиме формуванню стійких, екологічно врівноважених звичок і традицій;
- розвиток духовного потенціалу особистості в контексті особистісно орієнтованої та гуманоцентричної педагогіки, що передбачає визнання безумовної цінності кожної людини, її права на саморозвиток і самореалізацію;
- упровадження норм міжособистісної та міжкультурної комунікації на засадах принципів полікультурності та толерантності;
- розвиток правової культури особистості, основ громадянськості;

- виховання соціально активної та інноваційно спрямованої особистості, адаптованої до динаміки сучасного життя;
- розвиток інформаційної культури особистості, основ критичного мислення та медіаграмотності;
- формування культури здоров'я підростаючого покоління на засадах розуміння єдності природи та людини, залежності здоров'я людини від стану довкілля [2, с. 47].

Сформованість екологічної компетентності дає змогу сучасній особистості відповідально вирішувати життєві ситуації, підпорядковуючи задоволення своїх потреб принципам сталого розвитку. Саме відповідальне прийняття рішень у тих чи інших життєвих ситуаціях є особистим внеском кожного у збалансований розвиток суспільства.

На сьогодні стратегія сталого розвитку є провідною стратегією подальшого існування інформаційного (постіндустріального) суспільства. Розумної альтернативи сталому розвитку немає, і все світове співтовариство робить певні кроки для переходу на нову стратегію свого розвитку у XXI столітті. Сталий розвиток передбачає не тільки грамотне, раціональне використання природних ресурсів нинішніми поколіннями, але й заходи зі збереження довкілля в ім'я життя майбутніх поколінь. Практична реалізація закладених основ сталості, забезпечення дострокових дій із вирішення екологічних проблем, а також проблем сталого економіко-соціального розвитку можливі в разі успішної діяльності в цьому напрямі системи освіти.

Для розвитку освіти, підвищення її суспільної ролі у вирішенні проблем сталого розвитку необхідно змінити у викладанні акценти із загальноосвітніх на прагматичні. Зміна функції освіти повинна базуватися не лише на її ролі у формуванні світогляду людини та суспільства, а й на розробці моделей організації, управління та розвитку територіальних громад за принципами сталого розвитку.

Зміст шкільної освіти має стати засобом підготовки особистості до життя, до поведінки в навколишньому середовищі, у суспільстві, а навчальний процес необхідно будувати так, щоб знання стали фундаментом практичної діяльності.

Література

1. Багров М. В. Регіональна геополітика сталого розвитку. К.: Либідь, 2002. 256 с.
2. Висоцька О. Є. Освіта для сталого розвитку : науково-методичний посібник. Дніпропетровськ : Роял Принт, 2011. 200 с.
3. Грінченко О. І. Питання сталого розвитку у змісті шкільної географії *Проблеми безперервної географічної освіти і картографії*. 2012. Вип. 15. С. 28–31.
4. Державний стандарт базової середньої освіти. Міністерство освіти і науки України, 2020. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>
5. Освіта в інтересах сталого (збалансованого) розвитку. Всеукраїнська екологічна ліга, 2005. URL.: <http://www.ecoleague.net/65490196-441.html>
6. Підготовка вчителів до викладання питань сталого розвитку. Навчально-методичні матеріали для викладів вищих педагогічних навчальних закладів та системи післядипломної педагогічної освіти : посібник . За ред. О. І. Пометун. К. : Педагогічна думка, 2015. 120 с.
7. Стратегія сталого розвитку України. URL: <http://who-is-who.com.ua/bookmaket/ust/6/61.html>
8. Черваньов І. Г. Інвайроментальні аспекти соціально-екологічної концепції сталого розвитку. *Екологічний вісник*. 2007. № 9–10. С. 16–17.